

„Minden népnek az új nyelvin”

Sylvester János és az első magyar
időmértékes vers

Írta: Constantinovits Milán András
Irodalomtörténet -MRN-402
Kurzusvezető: Dr. Horváth Iván prof.

A XV. századtól kezdve a humanista tudósok felfogásában a latin nyelv megtisztítása és visszavezetése a klasszikus formákhoz elválaszthatatlanul összekapcsolódott az anyanyelv felemelésének és kiművelésének gondolatával. A **nemzeti irodalmi nyelv** megteremtésének alapját majd minden országban a **bibliafordítások** jelentették. Az új információs technológiát (**könyvnyomtatás**) is a reformáció állította céljainak szolgálatába, kivéve ezzel a vallás ellenőrzésének jogát a katolikus egyház fennhatósága alól. Ebből az aspektusból kétféleképp is értelmezhető a reformáció jelmondata: „**Sola scriptura!**”. A legtöbben a magyar nyelv kiművelésének és gazdagításának, irodalmi rangra emelésének eszközét is a bibliafordításokban vélte felfedezni.

Az 1504-ben született erasmista **Sylvester János** szerint a magyar nyelv írásbeli használatát minden nyelvi rétegre kiterjedően kell véghezvinni, így a fennkölt retorikák fordítására éppúgy alkalmassá kell tenni, mint a köznyelv rögzítésére. Grammatikájában kifejtette, hogy ez lehetséges is, „hiszen [nyelvünk] igen szabályos ... nem kevésbé, mint a három szent nyelv - a héber, a görög és a latin – bármelyike.” (Sylvester 1539/1589: 71). Számunkra azonban Sylvester ama igyekvése érdekesebb, amely keretében a magyar nyelv képességeit bizonyítván megalkotja anyanyelvi **irodalmunk első időmértékes ritmikájú versét**.

A disztichonban írt rövid költeményt, amit az 1541-ben Sárvár-Újszigeten megjelent **Újtestamentum-fordítás** előszavában közölt, a terjedelmi megkötések miatt két fő szempont alapján fogom elemezni. Az egyik a nemzeti nyelv felemelésének, a protestáns hitgyakorlásának és a nyomtatás szerepének összekapcsolása a poézis gondolatiságában, a másik természetesen az időmértékesség kérdése.

A költemény mélyrehatóbb vizsgálata előtt fontos kiemelni, hogy programversről van szó, súlyos reformelveket fogalmaz meg benne Sylvester, nem a műkedvelő lírikus hangján szól az olvasóhoz (bár szép metaforasorokat is fellelhetünk), hanem a nép- és nyelvművelő tudósén. Éppen ezért művelődés- és irodalomtörténeti szemszögből célszerű közelíteni a műhöz.

A vers keretes szerkezetű, a hagyományoknak megfelelően a bevezető és záró sorok a vallásos életnek és a szentírás tanulmányozásának a fontosságára hívják fel az olvasó figyelmét. („Ez próféta szavát hallgasd, mert tígéd az isten / Elvész, és nyomos itt nem lehet a te neved.”)

A középrész azonban szakít a konvenciókkal és merőben radikális kijelentéseket is hordoz. Pusztán ez a sor: „**Itt ez írásban szól mostann és néked ezáltal**” – megjeleníti azt a protestáns szemléletet, miszerint a Bibliának közvetlenül, a katolicizmus ideologizált olvasata nélkül kell eljutnia a néphez („néked ezáltal”) és egyben utal a könyvnyomtatás innovatív voltára („ez írásban”). Sylvester saját és egyúttal a kor erasmistáinak nyelvfilozófiai esszenciáját is megfogalmazza, mikor megállapítja, hogy „**Azki zsidóul és görögül, és vígre deákul / Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul**”. A hitújító bibliafordítók ars poeticája lett a „Minden nípnek az ű nyelvín, hogy minden az isten / Törvényinn íljen, minden imádja nevít.”

Az erasmusi iskola tanításainak szellemében Sylvester a zárórészben egy példázatot is felvonultat a vallásos élet szükségességéről. „Lelki kenyér”, „rejtekkincs” (ezt grammatikájában is használja) metaforái nemcsak a hitre, hanem a magyar nyelvű irodalomra is vonatkoztathatóak.

Az időmértékességről szólván lényeges kiemelni a disztichonok mesteri tökéletességét, amely a köztudatban gyökereket vert tévhit (miszerint a magyar nyelv nem alkalmas az antik görög és latin költészethez hasonlóan a hosszú és rövid szótagok ritmikus váltakozásának megjelenítésére) célzatos cáfolatának fogható fel. A hibátlanul alkalmazott időmértékesség valószínűleg a korabeli magyar középiskolai oktatásnak köszönhető, az ugyanis a latin kádenciafaragás mellett a magyar nyelvű versalkotást is megkövetelte a deákoktól.

Sylvester János személyében az *Új Testamentum* első (harcos kálvinista) fordítóját, a könyvnyomtatás előharcosát, az első (latin metanyelvű) magyar nyelvűtan (*Grammatica Hungarolatina*) íróját és az első fennmaradt magyar időmértékes vers szerzőjét tisztelhetjük, aki egész életművével a kései humanizmussal összekapcsolódó reformáció nyelvészeti, irodalomtörténeti, kultúrpolitikai törekvéseit segítette. A Sors kegyetlen pikantériája azonban, hogy fordításai és önálló művei nem érhatték el céljukat, nem művelődhetett belőle korának társadalma, ugyanis Sylvester olyan kirívóan í-ző (észak-keleti) nyelvjárásban írt, hogy az a korabeli ember számára elviselhetetlen volt. (Többek között ezért fordította le Károlyi még egyszer az *Újszövetséget*). Sylvester ugyanis nem vette figyelembe azt a később felismert alapigazságot, hogy az alkotónak ügyelnie kell, hogy a **teljes nyelvi közösség** számára elfogadható legyen művének formája – hiszen ez a feltétele annak, hogy írása előmozdíthassa a közösség fejlődését...

Felhasznált irodalom:

Balázs János 1987. *Hermész nyomában*, Szeged

C. Vladár Zsuzsa 1989. ford. *Sylvester János naplója* (1539, Sárvár-Újsziget), Budapest

Éder Zoltán 1999. *Túl a Duna-tájon*, Budapest

Pintér Jenő 1928. *Magyar irodalomtörténete*, Budapest

Szerb Antal 1935. *Magyar irodalomtörténet*, Budapest

Téglásy Imre 1988. *A nyelv- és irodalomelmélet kezdetei Magyarországon (Sylvester Jánostól Zsámboky Jánosig)*, Budapest